

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВНОСТІ

Корицька Галина Романівна,
Запорізька обласна академія післядипломної педагогічної освіти,
м. Запоріжжя, Україна

Мовній освіті сьогодні відводиться визначальна роль у формуванні мислячої, діяльної, самодостатньої людини. Саме мовна освіта, яка ґрунтується на таких загальнодидактичних принципах, як гуманізм, природовідповідність, науковість, систематичність та послідовність, доступність, наступність і перспективність та інших, здатна забезпечити створення моделі повноцінної особистості. На думку М. Пентилюк «Навчання української мови передбачає підготовку цілком грамотної людини з відповідним рівнем комунікативної компетентності, що ґрунтується на системі знань про мову, її граматичну будову, людини, яка володіє словниковим запасом, нормами літературної мови й здатна вільно виражати свої думки й почуття в усній і писемній формах будь-якого стилю висловлювання. Це має бути ... мовна особистість з високим рівнем духовного та інтелектуального розвитку». [7, С. 49].

Забезпечення безперервної лінгвістичної підготовки учнів, глибоке засвоєння мовно-мовленнєвих норм з початкових класів сприятиме формуванню їхньої мовної компетенції, засвоєнню цілісної системи знань про мову, що стане необхідним підґрунтям для досконалого володіння нею. Вважаємо, що саме «безперервність освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності й наступності в навчанні та вихованні» [2] збереже самоцінність кожного вікового періоду, забезпечить пізнавальний і особистісний розвиток школяра. Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Державний стандарт базової і повної освіти, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, концепція навчання мови в школі регламентують навчання української мови на всіх рівнях – від дошкільного етапу до вищої школи, орієнтують на дотримання принципу перспективності й наступності в навчанні. Вони стали своєрідними орієнтирами в реалізації неперервної мовної освіти.

Реалізація принципу наступності й перспективності в навчанні взагалі й українській мові зокрема – одна із важливих проблем, що стосується всіх учасників навчально-виховного процесу. Цей принцип ліг в основу неперервної мовної освіти в Україні й орієнтує «на використання набутих раніше (опорних) знань і навичок під час вивчення мови на всіх етапах мовної освіти, встановлення зв'язку нового матеріалу з попереднім і підготовку до сприймання окремих тем курсу, орієнтацію учнів на перспективу навчання мови в наступних етапах мовної освіти». [7, С. 51].

Шкільний етап мовної освіти є кількаступеневим (початкова, основна, старша). Кожен ступінь характеризується специфікою залежно від статусу мови, мети й завдань курсу, комунікативних потреб, вікових особливостей учнів тощо. Опанування мови на різних етапах регулюється загальнодидактичними й лінгводидактичними принципами, які в тісному взаємозв'язку забезпечують ефективне засвоєння мови й зумовлюють оптимальний вибір технологій навчання. Для досягнення успіху в засвоєнні предмета учнями в певній мірі залежить від того, наскільки в процесі навчання враховується внутрішній зв'язок між цими етапами. Адже «зміст навчання рідної мови в основній і старшій школі спрямований на те, щоб розвивати й удосконалювати сформовані раніше (у родинній і початковій школі) мовленнєві навички, на усвідомлення того, що діти сприймали спонтанно, шляхом наслідування». [7, С. 49]. Наступність і перспективність – ось ті складові, які здебільшого визначають ефективність навчального процесу. «Це дві сторони одного й того ж явища: при погляді «зверху вниз» ми говоримо про наступність, при погляді «знизу вгору» – про перспективність у роботі. [10, С.4].

Умовою для реалізації в педагогічному процесі різних освітянських ланок єдиної, динамічної й перспективної системи виховання та навчання, яка здійснює неухильний поступальний розвиток особистості, є наступність. Недостатнє забезпечення наступності як у змісті, так і в методах організації навчальної діяльності стає перешкодою в роботі вчителя-мовника, гальмує адаптацію дітей до нових умов. Утім, не завжди знаходяться необхідні ресурси й механізми врегулювання проблеми, що одразу позначається на здоров'ї, рівні знань школярів і виявляється в зростанні претензій з боку основної школи до вчителів початкової школи.

Наступність між різними ланками школи, між її окремими класами, між класною й позакласною діяльністю – одна з умов успішного навчання української мови. Вона реалізується у відповідності до загальнодидактичних вимог щодо забезпечення в процесі навчання нормального переходу від простого до складного, опори під час вивчення наступного на попереднє, необхідності врахування логіки предмета. Порушення хоча би однієї з вимог, як засвідчує практика, досить непередбачено відбивається на навчанні учнів, роботі педагогів та й закладу загалом.

Збереження наступності в навчанні української мови між 3 (4) й 5 класами повинно виражатися:

а) у такому відборі матеріалу для вивчення, в якому би враховувався загальний розвиток учнів, їх підготовленість з предмета й конкретні знання та навички з окремих питань програми, доступність цього матеріалу для усвідомленого засвоєння його школярами;

б) у такій побудові занять з української мови (з методичної точки зору), де б форми й методи роботи, прийоми, мова вчителя, способи пояснення нового матеріалу не дуже різко (особливо напочатку) відрізнялися від тих, до яких звикли учні в початковій школі, щоб забезпечувався поступовий перехід до нових, більш складніших для учнів форм роботи.

Не менш важливе значення для дотримання прийомів дидактики має й перспективність в навчанні, яка передбачає орієнтацію на досягнення кінцевого результату навчання. Перспективність, як і наступність, забезпечує системність, науковість, послідовність і міцність розвитку знань, умінь і навичок і визначає відбір змісту й методів навчання. На думку вчених (М.Вашуленко, О.Глазова, М.Львов, М.Пентилюк, К.Плиско, Л.Сугейко, Л.Чемоніна та інші), цей принцип передбачає встановлення зв'язку між матеріалом, що вивчається, і наступними темами, намічає перспективні лінії формування в учнів мовно- мовленнєвих знань, умінь.

Розглянемо суть принципу наступності й перспективності в навчанні української мови.

По-перше, дотримання наступності й перспективності вимагає єдиного принципового підходу до навчання, єдиних вихідних позицій щодо навчання мови. Важливо, щоб учителі I-III (IV) і V-IX класів дотримувалися єдиних позицій у розумінні цього принципу, визнавали його й дотримувалися у своїй роботі. Адже без цього не може бути ні наступності, ні перспективності.

По-друге, це усвідомлене розуміння того, що появляється нове в мовному розвитку учнів на кожному етапі навчання. Йдеться про те, щоб учителі початкових класів розуміли, що очікує на їх сьогоднішніх учнів через рік-два, а вчителі середньої ланки освіти усвідомлювали, які важливі зміни відбувалися в мовному розвитку школярів за минулі роки.

Кожен педагог повинен знати, що повинні набути учні в початковій чи середній ланці освіти з української мови, й не виходити за межі необхідного як у бік заниження вимог, так і в бік їх завищення.

По-третє, необхідний дотик між початковими й середніми класами як з окремих мовних тем, так і в удосконаленні мовленнєвих умінь і навичок учнів.

За умови реалізації принципу наступності й перспективності в навчанні важливо враховувати міцність зв'язку одиниць різних рівнів, а звідси й відповідних розділів шкільного курсу. Врахування внутріпредметних зв'язків дозволяє орієнтуватися в розвитку знань, умінь і навичок не тільки на попередній етап навчання, але й на ті знання, уміння, навички, які зв'язані з одиницею мови, яку вивчають в інших розділах курсу.

По-четверте, важлива лінгводидактична перепідготовка вчителів початкових класів.

По-п'яте, активізація просвітницької діяльності серед батьків задля ознайомлення з психолого-педагогічними особливостями навчання мови в початковій і основній школі.

По-шосте, єдність підходу до критеріально-оцінювальної діяльності в початкових і середніх класах.

Дотримання принципу наступності й перспективності, тобто єдності, систематичності в навчанні української мови, повинно закласти якісне підґрунтя для лінгвістичної підготовки учнів, забезпечити встановлення зв'язку між певними етапами навчання, врахування перспективи розвитку учнів та тих умінь, які задіяні в особистісному їхньому розвитку. Недооцінка вищезазначених вимог, невміння забезпечити їх реалізацію, призводять до непередбачених наслідків, які в майбутньому можуть стати перепонами.

Література

1. Глазова О.П. Наступність і перспективність у формуванні текстотворчих умінь в учнів початкових і 5-х класів загальноосвітньої школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / О.П. Глазова; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1999. – 18 с.
2. Державна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К., 1994. – 61 с.
3. Державний стандарт базової і повної освіти <http://mon.gov.ua>
4. Загальноєвропейські Рекомендації з питань мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003.
5. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8. – С.58-62.
6. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Мацько Любов. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за редакцією М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта. – 24 квітня. – 2002. – № 26.
9. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект): Навчальний посібник. – Х.: Основа, 1995. – 240 с.
10. Преимущество и перспективность в обучении русскому языку: Пособие для учителей / Сост. А.Н. Матвеева. – М.: Просвещение, 1982. – 128 с.
11. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. Авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
12. Сугейко Л.Г. Наступність і перспективність формування стилістичних умінь в учнів початкових та 5 класів загальноосвітньої школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л.Г. Сугейко; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2001. – 20 с.
13. Чемоніна Л.В. Наступність і перспективність вивчення словотвору української мови в початкових і середніх класах загальноосвітньої школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л.В. Чемоніна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2009. – 20 с.